

Arif Hikmet Koyunoğlu (1889-1982)

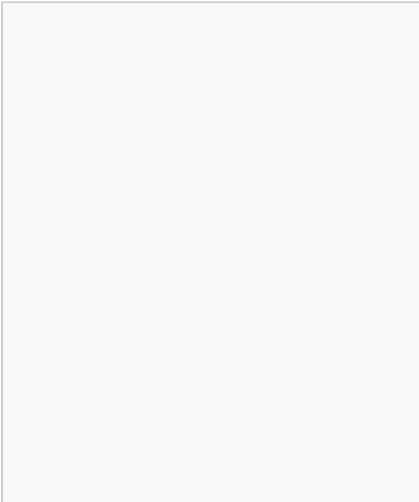

Arif Hikmet

Malatyalı Koyunoğlu ailesinden olan mimar Arif Hikmet 1889 İstanbul doğumludur. Soyu, Kanuni döneminde aşireti ile Belgrad seferine katılan büyük dedesi Koyunoğlu İbrahim Paşa'ya dayanmaktadır. Babası Gebze Kadısı İsmet Bey, âlim ve şair Kazasker Abdullah Refet Bey'in oğludur. Annesi Fatma Virditer Hanım'dır. Adını amcası Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey koymuştur. Arif Hikmet Koyunoğlu'nun kendisi gibi mimar oğlu Dinçer Koyunoğlu ve arkeolog olan kızı Özcan (Koyunoğlu) Gündüz isimli iki çocuğu vardır.

29 Ocak 1915'de askere alınmış, savaşa katılmak üzere Erzurum'a hareket etmiştir. 10 Mart 1915'te Erzurum'a gelmiş. Kafkas Cephesi'nde savaşmış, savaş sırasında Erzurum'da İttihat ve Terakki Kulübü'nü inşa etmiştir. 4 Aralık 1918'de terhis olan Koyunoğlu, 15 Mayıs 1919'da Mübeccel Hanım'la nikâhlanmış, 5 Şubat 1920'de evlenmiştir. Mübeccel Hanım 1966 yılında vefat etmiştir.

İlk eğitim hayatına babasının kadı olarak görev yaptığı Gebze'de, "Hâfız Receb'in mahalle mektebinde" başlar. Bir müddet sonra babasının rahatsızlığı sebebiyle tekrar İstanbul'a ailesi ile dönen Koyunoğlu, ilkokul eğitimini Aksaray'da özel Mekteb-i Osmaniye'de ve lise eğitimini de Vefa Lisesinde tamamlar. Mimar Koyunoğlu, resim öğretmeni Hoca Ali Rıza'dan resim derslerinin yanı sıra Almanca dersi de alır. 14 yaşında iken babasının ani ölümü üzerine maddi sıkıntıya düşen ailesine bakmak zorunda kalır. Koyunoğlu, resim ve Almanca derslerine devam edemez, gündüzleri Vefa Lisesi'nde okumaya devam ederken geceleri evde tülbentlere baskı yaparak ailesinin geçimini temin eder.

Arif Hikmet Koyunoğlu

Hoca Ali Rıza'nın önerisi ve yönlendirmesiyle mimarlık eğitimi için Sanayi-i Nefise Mektebine girmek üzere 1908 yılında açılan imtihanlara katılır (1908-1914). Daha önce sınavsız olan mektebi, o dönemde resimden ve tarihin sanata ait kısmından soruların sorulduğu sınavla birincilikle kazanır. O dönemde mektebin 40 kişilik sınıfında 38 Ermeni, 1 Mısırlı Arap, bir de Türk olarak Arif Hikmet bulunmaktadır. Mektepte; inşaat, betonarme, sanat tarihi, kat-ı ahsar ve kat-ı ahşap (ahşap kesim ve taş kesim) okutulan derslerdir. Ancak daha sonraki yıllarda Sanayi-i Nefise Mektebinde almış olduğu eğitimin millî görevi yerine getirmekte yetersiz kaldığını, üç yüz yirmi dört senesine kadar mektebin programında Türk mimarisi diye bir şey olmadığını, Türk mimarisine ait asarlar tetkik edilmediğini, son sınıfta Art Ottoman diye kozmopolit bir mimari gösterildiğini söyleyerek eleştirir.

1912'de Balkan Savaşı'na katılmış, dönüşünde yarıda bıraktığı Sanayi-i Nefise Mektebi'nin 3. sınıfından eğitimine devam etmiştir. İtalyan Ressam Salvatore Valeri, Ferit Güney, Ahmet Ziya Akbulut ve Giulio Mongeri gibi önemli hocalardan ders almıştır. Öğrenimi sırasında İstanbul Askeri Müzesi müdürü Ressam Hamdi ve kardeşi Halil Ethem Bey'lerin maddî desteklerini görür. Akşamları eve dönerken Unkapanı'nda taşçılara gider, mezar taşlarının yazılarını yazar, çeşmelerin resimlerini yapar. Minare tamiratı işi aldıklarında, alemlerdeki ayın boyanması işini kendisine verildiğini, minareye tırmanarak altın varakla boyadığını hatıralarında anlatır. Halil Bey'in aracılığıyla Anadolu'da rölöveler yaptıran Alman Asar-ı Atika Müesseseleri'nin rölöve işlerini yapar. Bu çalışmalar sayesinde eski Türk eserlerini inceleme fırsatını bulur.

Hocası Mongeri'den İstanbul'da, Anadolu'da ve yurt dışında mesleki tecrübe ve geçimini temin hususunda çok büyük destek görür. A. H. Koyunoğlu, Mongeri ile ilişkisine ait zaman zaman kendisiyle yapılan söyleşilerde ayrıntılı bilgiler verir. Sanayi-i Nefise Mektebi'nde 34 sene hocalık yapan Mongeri, Koyunoğlu'nu Türk sanatının eserlerini tanımaya teşvik eder ve Yunan mimarisini çalışırken, Atina'ya yollar ve orada geçimini temin için iş bulur. Ayrıca Mongeri'nin yaptığı işlerde de çalışır. Mongeri, Saint Antonia Kilisesini yaparken öğrencisini öğrenmesi için yanına alır. Mongeri'nin Türk mimarisinden alınmış ilhamlar olan Ankara'daki Ziraat Bankasının süslemelerini yapar.

Koyunoğlu, bir insanın hayatında karşılaşamayacağı pek çok sıkıntıyı dönemin zor şartlarına rağmen başarmış, yüksek iradeli ve mücadeleci bir yapıya sahiptir. Ailesinin geçimini ve kendi eğitiminin masraflarını karşılamak için her türlü iş yapmış ve hayata tutunmuştur.

Fotoğraf makinesi ile tanışması babasının sağlığında, 1903 yılındadır. Beyazıt'ta resim ve başka kırtasiye malzemeleri aldığı Sadık Bey'in dükkânında gördüğü fotoğraf makinesi ilgisini çeker ve fotoğrafçılık macerası başlar. Fotoğraf çekme, resim basma vb. işlemlerini Vefa İdadisinden İlkokul öğretmeni Âgah Bey'in yardımı ile İstanbul'un o dönemde mevcut olan üç fotoğrafhanesinden biri olan Phebus Fotoğrafhanesinde öğrenir. Okuldan kalan zamanlarında bir yandan fotoğrafhanenin her türlü işini ücretsiz olarak yaparken, diğer yandan bir fotoğrafhanenin kuruluşu, işleyişi ve teknik özelliklerini öğrenir. Mimarlık eğitimine başladığı zamanlarda da fotoğrafçılık konusunda yeni teknolojik gelişmelere uygun olarak kendisini geliştirir ve bir meslek olarak fotoğrafçılık onun geçimini temin etme işi hâline gelir.

1910 yılında İstanbul'da Cağaloğlu'nda ilk Türk fotoğrafçı Giritli Rahmizâde Bahaddin Bey'in açmış olduğu fotoğrafhanede bir süre çalışır. Memleket manzaraları, tarihi eserler ve kişiler onun fotoğraf makinesinin öznelidir. Askerlikten İstanbul'a döndüğünde yapacağı ilk iş fotoğrafçılıktır. İlk fotoğrafhanesini Bâbali Caddesi'nde "Yer Altı Fotoğrafhanesi" adı ile açar. Arif Hikmet Koyunoğlu, 1919 yılında *İleri* gazetesinde foto muhabiri olarak mesleğini sürdürür.

Mimarlık ve Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK ile kesişen yollar

Koyunoğlu'nun mimarlık mesleği ile tanışması Sanayi-i Nefise Mektebine girdiği 1908 yılında başlar. Öğrencilik yıllarında uygulamalı olarak mimarlık ve inşaatçılığın her aşamasında görev yapar. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin millî mimarisine yön verecek yerli ve yabancı hocalardan ders alır. Balkan harbi sırasında yarım kalan eğitimini 1914 yılında tamamlar. Salıpazarı'nda bir yazıhane açar ve mimarlığa başlar.

İstanbul'da tarihî yapıların onarım işlerini yürütürken Birinci Dünya Harbi çıkar. 1915 yılında askere alınıp Kafkas Cephesi'ne gönderilen Koyunoğlu, uzun ve zor bir yolculuktan sonra Erzurum'a gelir. Yedek subay olarak görev yaparken Enver Paşa Erzurum'da bir kayak taburu kurmak için Avusturya'dan dört kayak hocası getirir (Binbaşı Viktor Pistchmann, Yüzbaşı Otto Hübner, Albert Bilstein ve Ipend) ve bunların yanına da Yedek Subay Mimar Arif Hikmet ve arkadaşı Cevat Dursunoğlu'na görev verilir. Avusturyalıların eğitimi tamamlayıp geri dönüşlerinde kayakçı birliğinin eğitimi işi Koyunoğlu'na verilir. Dört yıl boyunca hem kayakçı hem eğitici hem de asker olarak görev yapar. Sarıkamış harbine kayakçı taburu ile katılır. Sarıkamış'ta 30.000 kişiden 216 kişi sağ kalır ki, biri de Arif Hikmet'tir.

Erzurum'daki ilk mimarlık faaliyetlerinden biri İttihat ve Terakki Kulübü Binasını yapmak olur. Terhis olduktan sonra Erzurum'da mimarlık faaliyetlerine devam eder. 1919 senesinde İstanbul'a döner. Ancak mevcut şartlar onun mimarlık mesleğini sürdürmesi için zordur ve o da eski yaptığı işe, fotoğrafçılık mesleğine geri döner. İstanbul'da işgalcilerle mücadele eder ancak dayanamaz ve 1921 senesinde milli mücadelenin merkezi Ankara'ya kaçar. Ankara'da ilk iş olarak kaldığı Taşhan'ın karşısına bir yazıhane açar ve inşaat işlerine başlar.

Ankara'da Celal Bayar, Ruşen Eşref, Falih Rıfkı Atay ve Maraş Mebusu Mithat Bey gibi bazı önemli şahısların yanı sıra Vakıflar için evler ve köşkler inşa eder. H. Koyunoğlu, başkent Ankara'nın imarına ve imajına mimar ve inşaatçı olarak önemli katkılarda bulunur. 1923 yılında Ankara'da "Türk İnşaat Evi"ni açar.

Ankara, Mimar Koyunoğlu'nun âdetâ ünlendiği bir yerdir. Ankara'da çok önemli anıtsal yapıların mimarlık ve ustalığını üstlenir. Koyunoğlu'nun Ankara'daki en önemli eserleri arasında Etnografya Müzesi, Türk Ocağı Binası, Himaye-i Etfal Cemiyeti Binası, Adliye Binası, Büyük Otel, Hariciye Vekâleti, Lâtife Hanım Okulu binaları ve Maarif Vekâleti binaları başta gelir.

İş bilen ustaların olmadığı bir dönemde, bir yandan hazırladığı projeleri hayata geçirirken bir yandan da farklı işler için

ustalar yetiştirir. O dönemde Müze Binası (Arkeoloji Müzesi) işini alır ancak iş bilen Ermeni ustalar gitmiş ve Rumların mübadele edilmiş olması nedeniyle demirci, taşçı ustaları yoktur. Betonarme işini kendi yapar, kirişlerin demirlerini hazırlar, ustalara aynısından yapmalarını söyler.

Birinci Millî Mimarlık sürecinde Mimar Vedat, Mimar Kemalettin, Mimar Muzaffer gibi Türk öncülerin yanında oldukça önemli bir konumda yer alır.

Başkent'in o dönemdeki gösterişli yapılarından bir olan ve Mustafa Kemal Atatürk'ün emri ile 25 Eylül 1925 tarihinde ilk devlet müzesi olarak Ankara'da Namazgâh tepesi denilen yerde, Ankara İmaret Camisinin depolarında bulunan kutsal eşyaların korunmasına yönelik bir binanın inşa edilmesi işi Arif Hikmet Koyunoğlu'na verilmiştir.

Mimardan, binanın İstanbul'dan sabık hazine-i hümayun'un sergilenmesi için yapılacağı ve bu sebeple eski Türk tarz-ı mimarisinde olması istenir. Koyunoğlu, müze projesini bu talep doğrultusunda hazırlar. Müteahhitiğini Nafiz Bey yapar. Temel atma töreninde ilk konuşmayı Millî Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver yapar ve ilk temel harcını ve taşı da bizzat Koyunoğlu'nun verdiği harçla ilk taşı İsmet İnönü koyar.

1926 yılında Ankara Arkeoloji Müzesi olarak yapılan binanın yetersizliği gerekçesiyle önce Resim ve Heykel Okulu olarak kullanılmasına karar verilmiş ancak daha sonra Etnografya Müzesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Macar Türkolog Prof. J. Meszaros'un hazırladığı rapor doğrultusunda yapı 1927 yılında Etnografya Müzesi şeklinde düzenlenmiştir. İstanbul Müzeleri Müdürü Halil Ethem Bey Başkanlığında kurulan komisyon tarafından müze için satın alınan eşyalar İstanbul'dan bu binaya getirilerek sergilenmiştir.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Ankara'da projelendirilmesini ve yapım aşamalarını yakından takip ettiği, Arif Hikmet Koyunoğlu ile tanışma ve konuşmalarını yaptığı eserlerden ilki Etnografya Müzesidir.

A. H. Koyunoğlu hatıralarında "Bir akşam dışarıda kar yağıyor, ben bu broşürü hazırlıyorum, taşçılar da içeride çalışıyor. Ustalardan biri koştı, geldi: Efendim, Paşa geldi. Muvakkat taktığımız tahta kapı açıldı, baktım Atatürk. "Hikmet, bu havada inşaat yapılır mı?" dedi. "Ne yapayım Paşam Hükümetimiz bir senede teslim etmemi istedi, başka çare yok". Bir ara tipi durdu, Paşa kapıyı açtırdı. Ovaya doğru oturdu. "Çocuklar, şuraya güzel bir park yapsak, şu ovayı ağaçlandırsak, enfes bir şey olacak. Yazın bu kubbenin altı da serin olur, gelip burada dinlenmeli". Atatürk'ün işaret ettiği yer, yine Ata'nın yönlendirmesi, planlaması ve ileri görüşlülüğü ile bugün mevcut olan Atatürk Orman Çiftliğidir.

Geleneksel kapalı avlulu Selçuklu medreselerinde olduğu gibi anitsal bir taç kapıdan üzeri kubbe ile örtülü giriş holüne, oradan da üstü açık ortasında havuz bulunan bir iç avluya girilir. Büyük önder Mustafa Kemal Atatürk'ün naaşı ölümünden sonra Ankara'ya getirilmiş ve Anıtkabir tamamlanıncaya kadar 15 yıl (1938-1953) Etnografya Müzesine konulmuştur.

Etnografya Müzesi'nin önündeki atlı Atatürk Heykeli, 1927 yılında İtalyan sanatkar Pietro Canonica'ya yaptırılmıştır.

Arif Hikmet Koyunoğlu'nun Ankara'da her bir parçası ile ayrıntılı olarak ilgilendiği, gece gündüz, soğuk sıcak demeden büyük bir sevgi ve aşkla inşa ettiği yapılar arasında Ankara Türk Ocağı binası ayrı bir yer tutar. Yapının inşaatına 21 Eylül 1925 yılında başlanmış ve 18 ayda tamamlanmıştır.

Arif Hikmet, hatıralarında Türk Ocağının millî düşüncesine uygun, Türklüğün yükselmesi, aziz milletin bütün anlamıyla yüksek bir seviyeye ulaşması için çaba sarf eden bir hayırlı cemiyet olduğuna inandığı için, Ocak büyüklerinin de teşvikiyle senelerce çalıştığını ifade eder. Ocak'ın asıl beğendiği yanı, burada hiçbir siyasi teşekkülle ilişkisinin

olmaması, yalnız ilim ve irfan sahasında ve hiçbir tesir altında kalmayarak çalışmalar yapılmasıdır. İlmî, fenni, edebî konferanslar düzenlenmesi, lisan, musiki dersleri verilmesi ve Ocak'ın büyük kitaplığından gençlerin istedikleri gibi serbestçe çalışma yapabilmesi onun tercih sebeplerindedir.

Türk Ocağı, evvela Yahudi Mahallesi'ndeki Şengül Hamamının yanındaki Rum Mektebinde açılmıştır. Bir Türk Ocağı Merkez Binası'nın yapılması istenmiş ve bir yarışma düzenlenmiştir. Bilinen mimarlara, Mimar Kemalettin Bey, Vedat Bey, Muzaffer Bey, Macar Konsolosu Tahi Bey, Mongeri ve diğer yabancı mimarlara davet mektupları yazılmış ve bir davet mektubu da Arif Hikmet'e gönderilmiştir. Jüri, Nafia'daki bazı mühendislerden, âlim, filozof insanlardan ve birkaç yabancı mimarın yanı sıra İsmet Paşa ve Ziya Gökalp'ten oluşmuştur. Büyük mimarların yanında kendisinin kazanacağı düşünmeyen Arif Hikmet'e, hocası Mongeri yarışmayı kazandığı haberini verir ve hızlı bir şekilde inşaata başlar.

Bina tamamlanmak üzere iken Türk Ocağında bir Türk salonu yapılması istenir. Kendi hatıralarında ve kendisi ile yapılan söyleşilerinde Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün sık sık bulunduğu Türk Ocağı ziyaretlerinde kendisi ile yaptığı sohbet ve talimatlarına ilişkin bilgiler verir. "Müze'nin arkasında bir kulübem vardı, orada resimlerini hazırlıyorum. Atatürk geldi bir akşam. Hamdullah Suphi Tanrıöver bir Türk Salonu'ndan bahsetti. Binada bir Türk Salonu yapılacakmış. Bu bina bir ilim ve sanat merkezi, tarihî bir yapı olacaktır. Bizim Ankara'da unutulmaz anılarımız vardır. Ankara en feci ve korkulu devirlerde bizi göğsüne basmış sevgili bir yurt parçasıdır. Türk Salonu iyi düşünülmüş bir iş, yalnız senden bir isteğim var. Ben eski Türk bezemelerini çok severim ve takdir ederim, hatta kütüphaneme bu konuda birçok kitap getirttim, baktım. Onlar çok ince sanat eserleridir. Fakat ben başka bir şey düşünüyorum. Ankara evlerinde tezyinat daha sade ve değişik renklidir. Eski Ankara evlerindeki bezemelerden ve renklerden istifade ederek, bu salonu tam bir Ankara evi odası gibi yapmalısın. Çünkü bizler o eski Ankara evlerinde, eski tezyinatlı odaların loşlukları içinde mum, gaz lambalarının solgun ışığı altında çok faydalı toplantılar yaptık, birçok mühim kararlar aldık. Sonunda Tanrı da muvaffak etti. Bunun için yapacağınız o salon, buradan alınan ilhamla yapılsın ki, buraya gelince o hatıralarımızı yâd edelim, bizlere daima o anıları hatırlatsın, hatıralarımız gözlerimizde ve dimağımızda canlansın, sen gezmeyi seversin. Kaleye çık, o eski evlere git, etütler yap, krokiler hazırla, renk argümanları itibarıyla bu yapacağın oda tam bir Ankara Odası olsun".

Karlı, tipili, fırtınalı bir günde, inşaatın ikinci kat balkonunu yaptığı sırada işçiler Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün geldiğini haber verirler. Üstü başı kar içindeki Ata'nın üstündeki karları taş ustası tek kollu Hüseyin Efendi eline süpürge alarak temizler. Atatürk, ustaya koluna ne olduğunu sorar o da kolunu Afyon cephesinde kaybettiğini söyleyince çok duygulanır. İşçilerin bardak bulunmadığı için karda yıkadıkları tahta kaşıkla tencereden çay içer. Hikmet'e balkondan ta uzakları göstererek karşıdaki boşluğu orman, şu bataklığı da park yapacağını söyler, dedi. Yıllar sonra, gösterdiği bu yer Gençlik Parkı'dır.

Atatürk, 24 Kasım 1929 tarihinde, binayı ziyarete gelerek gezmiş, Hamdullah Suphi Bey'den eksikliklerin bir an evvel tamamlanmasını, Kütüphaneye sadece yalnız Türkiyat'a ait eserlerin konulmasını istemiş ve Türk Ocağı salonuna konulmak üzere de kendisinin bir yağlı boya resmini hediye etmiştir.

Koyunoğlu, Türk Ocağının tamamlanmasından sonra Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk Salonu'ndaki şöminenin yanındaki koltuğa oturduğunu ve teşekkür ederek buraya baktıkça kendisini eski bir Ankara evinde zannettiğini, büyük hatıralar yâd ettiğini söyler.

Arif Hikmet Koyunoğlu'nun Atatürk ile anılarından biri de Nevşehir Hacı Bektaş Veli Türbesinin tamiri ve ek bina yapımı

sırasındadır. Atatürk, yapının onarım ve ek bina projelerini inceler ve yanlış olduğunu düşündüğü bazı uygulamalar konusunda Arif Hikmeti uyarır.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk Kurtuluş Savaşı'nın önemli dönüm noktalarında biri olan Dumlupınar'da bir anıt yaptırılmasını ve adının da "Şehit Asker Anıtı" olmasını ister. Arif Hikmet hatıralarında 1923 Mayıs ayı sonlarında Atatürk'ün bir Akşam Keçiören'de bir evde kendisine cebinden bir not çıkararak verdiğini ve o notta "Yeni kurulacak devletin ilk anıtı Dumlupınar'da yapılacak. Adı da "Şehit Asker Anıtı" olacak," yazdığını anlatır. Emir gereğince Dumlupınar'a gider, topraktan çıkan ve Türk sancağını dik tutan bir kol şeklindeki anıtı yapar. 1924 yılında anıt Atatürk tarafından açılır.

Atatürk'ün daima "Memleketin hususiyetini gösteren işler yapın" diye teşvik ettiğini ifade eden Koyunoğlu, kendi terbiyemize kültürümüze uygun olmak şartıyla modern mimarinin gerekli olduğunu düşünür.

Koyunoğlu için onu tanıyan veya hakkında yazı yazan herkes onu hayatını roman olarak vasıflandırır. Balkan Harbi çıktığında idam sehpasından kurtularak İstanbul'a gelmiş, Birinci Dünya Savaşı'nda 30.000 kişinin şehit olduğu Sarıkamış'ta kurtulan 216 kişiden biri olmuş, İstanbul'un işgalinde tutuklanmış ve Nevzat Tandoğan'ın yardımıyla Ankara'ya kaçırılmış ve Ankara yıllarında Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile tanışmıştır.

Koyunoğlu, 1927 yılından sonra yabancı mimarların Ankara'nın imarında görev alması ve binalar yapmaya başlaması üzerine mimar Holzmeister'e bir uyarı yazısı yazar. Bu aslında Ankara'ya gelen diğer yabancı mimarlar için de geçerlidir. Yeni bir Türk modern mimarisi olması gerektiğini, Ankara'nın yeni hükümet merkezi olduğunu ancak bu şehrin İstiklâl Savaşı'nın kahramanlarının sağladıklarını bilen, anlayan Türk sanatkarların yapması gerektiğini söyler.

Millî mimarlık anlayışının öncülerinden Mimar Kemalettin 1927 yılında ölür, Mongeri 1928 yılında, Mimar Vedat 1930 yılında akademi görevlerinden ayrılır ve 1935 yılında da Koyunoğlu tekrar İstanbul'a döner.

Arif Hikmet, İstanbul'da Galata'da Minerva Handa bir büro açmış ve 77 yaşına kadar mimarlık ve inşaat faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu dönemde *Türk Yurdu*, *Mimarlık* ve *Hâkimiyet-i Milliye*, *Yedigün* gazeteleri gibi süreli yayınlarda mimarlıkla ilgili yazılar ve anılarını yazar. Koyunoğlu'nun *Mimarlık Dergisi*'nin 1982 yılında yayınlanan "En Dinç Mimardan En Genç Mimara" ve "Mimar Sinan'ı Anarken" başlıklı yazıları son yazılardır.

Dergiye son yazılarının yayımlanması talebini iletirken artık çalışabilecek kuvveti kalmadığını, güçlüğü ve tek elle yazı yazmaya çalıştığını, fotoğraf basmak için karanlık odasına kadar yolu duvarlara dayana dayana gidebildiğini anlatır. "Yazılarımda, fotolarda bir kusur görürseniz beni bağışlayın. 93 yaşındaki bir mimarın bazı hatalar yapabileceği tabiidir. Yazımı, fotolarımı değerli mecmuanızda neşrederseniz çok sevinirim. Bunları gören, okuyan arkadaşlar, Hikmet daha ölmemiş diye sevinirler! Gönderdiğim fotolar sizde kalsın. Bende klişeleri vardır. Maddi hiçbir isteğim yoktur. Genç sanat ve bilginlerimizin sağlık ve başarı ile çalışmalarını Tanrıdan dilerim -Sonsuz sevgi ve saygılar. 25 Ekim 1981 Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu"

Koyunoğlu, Erzurum, İstanbul, Ankara, Bursa, Eskişehir, İzmir, Kütahya başta olmak üzere Balkanlar ve Anadolu'nun birçok yerinde anıtsal özel ve kamu yapıları, hatıra anıtlar, ticaret yapıları, dinî yapılar inşa etmiş ve tarihi yapıların onarımlarına imza koymuş milli mimarlığa, sanata yön veren, ömrünü bu anlayışa adanmış öncülerden biridir.

Tamamladığı bilinen eserleri: ANKARA: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi (Türkocağı), Etnoğrafya Müzesi Evkaf numune evleri dört adet (2'si İş Bankası ilk binası, yıkıldı) Çocuk Esirgeme Kurumu (Himaye-i Etfal) 5. Celal Bayar Evi,

Maraş Mebusu Mithat Alam Evi, (İsrail Elçiliği), Falih Rıfki Atay Evi Ruşen Eşref Üneydin evi; BURSA :İkizce ve Karacaoba göçmen köyleri evleri, Tayyare Sineması ve İşhanı, ERZURUM: İttihat ve Terakki Kulübü Binası, TOKAT: Erbaa Tütüncü Hakimzade köşk ve deposu, ESKİŞEHİR: Çarşı Camisi, Havaalanı hangar ve binaları, İZMİR: Hasan Rıza Sevsay Evi, Müfide Okaya Evi İSTANBUL: Recep Peker Evi (İstanbul Anıtlar ve Rölöve Bürosu Binası), Maçka “Bizegöre Apt.” (İş Bankası eski Müd. Nejat Bey Apt.), Florya, Eczacı Hasan Bey Köşkü, Bebek, Rakım Enç Apt., Büyükdere Sait Rıza Sevsay ev ve Apartmanı Talimhane, Denizkızı Eftelya (Billur Apartmanı), Ortaköy, Musevi Mezarlığı yanı, Tütüncü İskenderbey Köşkü, Avukat Hüsametdin Erduran’a ait Apt.), Kabataş Setüstünde Parmakkapı apartmanı Av. Hüsametdin Erduran Köşkü, İç Erenköy, Ziya Gökalp Mezarıdır.

Arif Hikmet Koyunoğlu’nun Türk sanatına ve mimarlığına katkıları onun hatıralarında, verdiği söyleşilerde ve çeşitli dergi ve gazetelerde kaleme aldığı bilimsel yazılarında çok açık olarak ortaya konur.

“Bize de, asrın bütün düşünce ve ihtiyaçlarına cevap verecek, ruhlarımızı okşayacak bir modern mimari lazımdır. Fakat bu modern mimari, diğer milletlerin taklitçiliğini değil, yurdumuza, Türklüğe özgü bir mimari olmalıdır. Bize orijinal bir modern Türk mimarisi lazımdır. Eminim ki, yetişmekte olan genç Türk mimarları olumlu bir yaratıcılığa erişeceklerdir”, “Eski sanat eserlerimizin korunması milli ve medeni bir vazifemiz olmalıdır. Tarihimizden, uygarlığımızdan, güzel sanatlarımızdan söz ederken onların inandırıcı belgeleri her an göz önünde bulundurulmalıdır”, “Bütün dünya sanatkârları iman ederler ki Türk’ün çok yüksek bir mimarisi vardır. Bu mimari, dinî ve içtimaî eserlerde de pek muvaffakiyetli bir çalışmaya sahne olmuştur. İçtimaî mimarimiz hakkıyla tetkik olunursa modern bir Türk mimarisinin esaslarını tespit etmek mümkün olabilirdi.”, “Tarihte manasız ve israfla değil, hakikat, iktisat ve fazilet ile var olan Türk mimarisi, yalnız dinî değil, manasının bütün şümülüyle ve ilmî delilleriyle aynı zamanda medenî ve beledî bir mimarîdir”, “Mazideki mimarimiz bütün manasıyla orijinaldir”. Çünkü bu asrın heyet-i umumiyesini tetkik eden bir ilim adamı yek nazarda ayrı ayrı görünen bu eserlerin ibdaında aynı ruhun hâkim olduğunu teslim eder.”, “Tin”in ürettiği ruhu bozamaz. Onun içindir ki “Selçuk mimarisinde diğer milletlere ait tesisler de bu mimarinin heyet-i umumiyesinde esaslı bir değişiklik vücuda getirmemişlerdir. Ve bütün bu eserler üzerinde Türkün milli ruhu, nezih ilhamları hâkim olmuştur.”

2 Nisan 1980’de Devlet Sanatçısı ödülü, 1981’de Atatürk Sanat Armağanı ve aynı yıl en yaşlı mimar olarak Mimarlar Odası Onur Plaketi’ni ve Atatürk’ün doğumunun yüzüncü yılı dolayısıyla verilen Atatürk Sanat Armağanı’nı aldı.

Arif Hikmet Koyunoğlu, 27 Temmuz 1982 yılında İstanbul’da vefat etmiştir. Mezarı, İstanbul’da, annesi ile eşi için kendi çizip uygulattığı Üsküdar Nuh Kuyusundaki aile mezarlığındadır.

Remzi DURAN

KAYNAKÇA

AKOK, M., “Hacıbektaş Veli Mimari Manzumesi”, **Türk Etnografya Dergisi**, S 10, İstanbul 1968, s. 27-57.

ÇANKAYA, N., **Atatürk’ün Hayatı, Konuşmaları ve Yurt Gezileri**, İstanbul 1985.

ÇONGUR, H. R., “Ankara Türk Ocağı Binası Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu”, **Türk Yurdu**, Yıl 101, S 295, Mart 2012.

ÇONGUR, H. R., “Koyunoğlu Arif Hikmet”, **Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi**, 13. Cilt, İstanbul 2005.

FIRAT, N. İ., **Ankara’da Cumhuriyet Dönemi Mimarisinden İki Örnek: Etnografya Müzesi ve Eski Türk Oca**

Merkez Binası (Devlet Resim ve Heykel Müzesi), Ankara 1998.

GİRAY, K., "Sanat Tarihi Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi", **Türkiye Kültür Portalı Projesi**, Ankara 2009.

GÜNENÇ, Ö. F., "Ankara'nın İnşasında Bir Mimar: Arif Hikmet Koyunoğlu", **Sosyoloji Divanı**, Yıl 4, S 7, Ocak-Haziran 2016, s.137-154.

KIRDAR, S., "Hikmet Koyunoğlu ile Görüşme", **Milliyet Sanat Dergisi**, S 4, Mayıs 1980.

KOYUNOĞLU, A. H., "Arif Hikmet Koyunoğlu'nun Kendi Kaleminden", **Arkitekt Yaşama Sanatı**, 4, 1991, s.46-54.

KOYUNOĞLU, H., "Bir Mektup", **Mimarlık**, S 153, 1977/4, s.4.

KOYUNOĞLU, H., "En Dinç Mimardan Genç Mimarlara", **Mimarlık**, S 163, 1981/1, s.2.

KOYUNOĞLU, H., "Eski Türk Ocakları Merkez Binasının İnşaatına Ait Hatıralarım", **Kültür ve Sanat**, S 5, Ocak 1977, s.151.

"Koyunoğlunun Anıları", **Tarih ve Toplum**, S 35, İstanbul 1986, s.50-56.

"Koyunoğlunun Anıları-2", **Tarih ve Toplum**, S 36, İstanbul 1986, s.35-40.

"Koyunoğlunun Anıları-3", **Tarih ve Toplum**, S 37, İstanbul 1987, s.12-15.

"Merhum Mimar Arif Hikmet Koyunoğlunun Anıları-4", **Tarih ve Toplum**, S 38, İstanbul 1987.

"Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu ile Söyleşi", Haz. G. Birkan, S. Pehlivanlı, **Mimarlık**, S 150, Ankara 1977, s.8-16.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu: Anılar, Yazılar, Mektuplar, Belgeler, Der. H. Kuruyazıcı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

SÖNMEZ, N., "Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu ile Bir Söyleşi", **Taç**, C 1, S 2, Mayıs 1986.

TANJU, B., "Kemalettin'i Yeniden Konumlandırmak", **Mimar Kemalettin ve Çağı**, Ed. Ali Cengizkan, Ankara 2009, s.217-225.

Elektronik Kaynaklar

<http://emlakansiklopedisi.com/wiki/arif-hikmet-koyunoglu>

<http://fotografinbuyusu.blogspot.com/2010/12/normal-0-21-false-false-false.html> 11.10.2020

<http://www.mimarlarodasi.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=289&RecID=1669>.

<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&dergiSayi=230&sub=ara&Action=search>

http://www.mimarlikmuzesi.org/Collection/Detail_ahmet-arif-hikmet-koyunoglu_26.html, 09.02.2009.

<http://www.polatderesi.org/?Syf=22&Mkl=1123234>

<https://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=4484> erişim 11.10.2020

https://www.mimarizm.com/etkinlikler/sergiler/osmanli-dan-cumhuriyet-e-bir-mimar-arif-hikmet-koyunoglu_118876

<https://www.sanatinyolculugu.com/ataturkun-ilk-istirahatgahi-etnografya-muzesi/11.10.2020>

www.etnografyamuzesi.gov.tr

02/06/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/arif-hikmet-koyunoglu-1889-1982/?pdf=3841> adresinden erişilmiştir